

Cecilia Hansen Lövstrand & Kerstin Jacobsson (red.), *Transforming subjectivities. Studies in human malleability in contemporary times*. Routledge 2023.

Frågor om människans plats i samhället, våra olika grupperingar och sammanhang likaväl som vår relation till oss själva – kort sagt hur människan formas och formar sig själv som kontextuellt subjekt – kan sägas vara eviga för var och en av oss. Samtidigt berör de också en av sociologins eviga frågor. Då menar jag sociologin i bred bemärkelse. Som Ståhl och Persson (2024) uttryckt saken i denna tidskrift bör sociologin som disciplin utgöra en ”bred kyrka” där många olika perspektiv ryms och olika tankar får plats. Här utgör antologin *Transforming subjectivities. Studies in human malleability in contemporary times* ett viktigt forskningsbidrag, då den undersöker många intressanta och viktiga sammanhang där vi blir till och formas som subjekt i samtiden.

De två redaktörerna för antologin, Cecilia Hansen Lövstrand och Kerstin Jacobsson, är båda professorer i sociologi vid Göteborgs universitet. Hansen Lövstrands forskning har bland annat handlat om sjukvård, socialpolitik och polisärt arbete. Jacobsson har exempelvis forskat om arbetsmarknadspolitik och styrning, civilsamhälle och sociala rörelser.

Antologin utgör en del av bokserien *Routledge Studies in the Sociology of Work, Professions and Organisations*. Redaktörerna placerar boken i ett forskningsfält sprunget ur Foucault-inspirerad forskning med fokus på styrningsrationalitet – så kallade *governmentality studies*. Även om detta forskningsfält är relativt ungt, har det fått mycket uppmärksamhet under senare decennier, inte minst då forskare från den anglosaxiska världen gett ut en rad böcker som tar avstamp i just begreppet *governmentality* (exempelvis Burchell, Gordon & Miller 1991; Dean 1999; Rose 1999). Walters (2012) beskriver *governmentality* som en analytisk verktygslåda och ett begreppskluster snarare än en sammanhållen teori. Det är i denna anda som kapitlen i *Transforming subjectivities* analyserar hur vi formas som subjekt inom ramen för ett antal viktiga samhällsområden såsom aktivering för ungdomar, socialtjänst, polis, integration och psykisk ohälsa.

Kapitelförfattarna består till stor del av forskare inom sociologi med inriktning på arbete och arbetsliv från Stockholms universitet och Göteborgs universitet. Här finns också bidrag från andra universitet, såsom det i Tampere i Finland, och från andra discipliner, såsom socialantropologi, socialt arbete och management. Antologin kan därmed i viss mån sägas vara tvärvetenskaplig, men tyngdpunkten ligger på arbetets sociologi i ett nordiskt sammanhang. Tack vare stöd från Riksbankens jubileumsfond har boken också kunnat publiceras som *open access*, vilket troligen ökar möjligheterna att nå ut till olika läsare.

I det inledande kapitlet ramas bokens undersökningsområden in på ett sätt som bildar en användbar karta för läsaren. Här utvecklas också antologins övergripande syften och ambitioner. Det handlar om att genom empiriska studier, som inte minst belyser välfärdsstatens professionsutövare i frontlinjen, studera olika försök att förändra människor och hur dessa styrningsförsök bemöts av målgrupperna. Men det stannar

inte vid detta. I boken visas också hur styrningen får konsekvenser för subjekten, hur formandet av subjekt sker under specifika processer som inbegriper både makt och motstånd. Här finns en vilja att visa på hur styrnings- och formningsförsök också blir till levda erfarenheter för verkliga människor.

I det följande ges en kortfattad beskrivning av vart och ett av antologins empiriska bidrag.

I kapitel 2 belyser Lovisa Näslund och Renita Thedvall hur socialarbetare använder en specifik modell för att forma sina klienter. I kapitel 3, skrivet av Kerstin Jacobsson, undersöks genom en etnografisk studie hur olika narrativ kopplade till Försäkringskassan formar handläggares professionella subjektiviteter. I bokens fjärde kapitel, skrivet av Bertil Rolandsson, analyseras hur poliser utövar självstyrning och förhåller sig till såväl allmänheten som polismyndighetens egen ledning. Johan Lindwall, författare till bokens femte kapitel, lyfter fram hur det sociala arbetets praktiker har blivit mer klient- och dialogorienterade. I linje med ett sådant ideal framstår socialarbetarnas förmåga att anpassa sig efter sina klienter som något eftersträvänsvärt. Kapitel 6 är skrivet av Kirsi Juhila och Cecilia Hansen Löfstrand. Fokus i kapitlet ligger på interaktioner mellan personal och klienter/patienter inom psykiatri. Närmare bestämt undersöks hembesök som en praktik där patienter/klienter blir föremål för styrning av olika slag. Jon Sunnerfjell undersöker i bokens sjunde kapitel genom etnografiska observationer hur aktiveringspolitik riktad mot unga arbetslösa iscensätts i en svensk bruksort. I kapitel 8 återger Jane Pettersson resultat från sin studie av en ekonomisk utbildning för fackliga representanter. Utbildningens övergripande syfte var att forma kursdeltagarna till ekonomiskt kunniga och självsäkra subjekt. I antologins sista empiriska kapitel, skrivet av Marie Carlson och Nanna Gillberg, undersöks utbildning (SFI och samhällsorientering) riktad till vuxna migranter. Deltagarna i utbildningen ska enligt författarna formas till ”goda medborgare” som deltar på arbetsmarknaden.

I det avslutande kapitlet knyter redaktörerna ihop säcken och föreslår på basis av antologins olika studier ett teoretiskt begrepp som kan peka ut en riktning för framtida studier av hur medborgare styrs, formas och samtidigt utövar motstånd: *dynamisk dialektik mellan struktur och subjektets aktörskap* (s.171). Denna ambition för framtida analys av styrningens rationaliteter ligger i linje med vad Hörnqvist (2012, s.151) skriver i sin bok *En annan Foucault*: ”Motståndet kräver en självständig analys, men analysen av makten som relation och som aktivitet är förutsättningen för att förstå motståndet.” Sammantaget visar bidragen i denna antologi hur en *dynamisk dialektik* präglar såväl maktutövning som motstånd och hur olika subjekt formas av strukturer men också aktivt formar sig själva i förhållande till dem. Styrning tar sig olika uttryck och är därmed något som behöver studeras i konkreta sammanhang, vilket denna antologi är ett bra exempel på.

Genom att teoretisera formandet av medborgares subjektivitet i termer av *malleability*, ”formbarhet”, tillför antologins samlade bidrag något värdefullt. Genom de olika empiriska nedslagen läggs ytterligare pusselbitar till kunskapen om mänsklig tillblivelse som samhällsvarelse i en rad olika aktuella och samtida sammanhang. Självklart rör det sig om ett urval när man ska hänvisa till tidigare studier inom det

breda fältet *governmentality studies*. Allt får inte plats helt enkelt, och så måste det få vara. Ändå tror jag att vissa utarbetade spår inom Foucault-inspirerade studier av styrning som handlar om migration och medborgarskapande hade kunnat bidra med värdefull inspiration till flera av antologins kapitel. Här kan nämnas studier av bland annat Nicholas De Genova, Aihwa Ong, Engin Isin, Huub van Baar, Martina Tazzioli och William Walters (listan kunde så klart göras längre) som på olika sätt har bidragit med studier av styrningsrationaliteter med fokus på migration och medborgarskap - frågor som starkt präglar vår samtid och därmed också många människors möten med samhällets institutioner.

I linje med vad redaktörerna själva argumenterar för i antologins inledning vill jag hävda att dess främsta bidrag och styrka består i att presentera en rad samtidsrelevanta empiriskt grundade studier. Det handlar om praktiker där människans formbarhet utspelar sig, i mötet med en rad olika institutioner och styrningstekniker. Vi får ta del av etnografisk forskning som tar fasta på ett målgruppsperspektiv och därmed ger värdefull kunskap om hur samhällets ambitioner att styra och forma medborgare på olika sätt tas emot av dem som är föremål för olika insatser. Denna typ av etnografiskt inspirerade studier av olika styrningsrationaliteter har genomförts förut (se Li 2007; Brady 2014; 2016), vilket redaktörerna också påpekar. Den breda paletten av etnografiska studier ser jag som ett av bokens huvudsakliga bidrag, då den breddar litteraturen inom området avsevärt.

Det tål att sägas igen – just ambitionen att fånga in styrningen och forandet av medborgare och deras levda erfarenheter *in situ*, när det faktiskt sker, ser jag som ett viktigt bidrag. Därmed inte sagt att anspråket att genom etnografiska studier fånga in ”faktiska” processer är helt oproblematiskt. Dean (2015) påpekar att tanken om att vissa forskningsmetoder eller analytiska perspektiv skulle vara särskilt lämpade att fånga in ”verkligheten” rimmar illa med Foucaults ursprungliga idéer. Detta påpekas också av redaktörerna i en fotnot i antologins inledningskapitel. Apropå Foucaults egna idéer om makt och motstånd finner jag det högst befriande att studier om styrning utvecklas även i riktningar som inte säkert skulle få godkänt av de äldre auktoriteterna inom fältet. Jag låter ett citat där redaktörerna själva beskriver sina förhoppningar med antologin avsluta denna text. Det är förhoppningar som jag är övertygad om att många läsare skriver under på:

We hope that this effort will inspire a ”second generation” of governmentality studies that, based on ethnographic research, sets out to explore the complexities involved in subjectivity formation and adds further nuance to the malleability of human beings in contemporary times. (Hansen Lofstrand & Jacobsson 2023, s. 168)

Viktor Vesterberg

Universitetslektor, Linköpings universitet

Referenser

- Brady, M. (2014) "Ethnographies of Neoliberal Governmentalities. From the Neoliberal Apparatus to Neoliberalism and Governmental Assemblages", *Foucault Studies* 18, 11–33. <https://doi.org/10.22439/fs.v0i18.4649>.
- Brady, M. (2016) "Neoliberalism, Governmental Assemblages, and the Ethnographic Imaginary." I: M. Brady & R. K. Lippert (red.) *Governing Practices. Neoliberalism, Governmentality, and the Ethnographic Imaginary*. Toronto: University of Toronto Press, 3–31. <https://doi.org/10.3138/9781487511913-003>.
- Burchell, G., Gordon, C., & Miller, P. (1991). *The Foucault effect. Studies in governmentality*. Chicago: University of Chicago Press.
- Dean, M. M. (1999). *Governmentality. Power and rule in modern society*. Thousand Oaks: Sage.
- Dean, M. (2015). "Neoliberalism, governmentality, ethnography: A response to Michelle Brady." *Foucault Studies* 20(20), 356–366.
- Li, T.M. (2007) "Governmentality." *Anthropologica* 49(2), 275–281.
- Hansen Löfstrand, C., & K. Jacobsson (2023). *Transforming subjectivities: Studies in human malleability in contemporary times*. Abingdon: Routledge.
- Hörnqvist, M. (2012). *En annan Foucault. Maktens problematik*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Rose, N. (1999). *Powers of freedom. Reframing political thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ståhl, C., & M. Persson (2024). "Sociologiska grundvärderingar." *Sociologisk Forskning* 61(2), 141–143.
- Walters, W. (2012). *Governmentality: critical encounters*. London: Routledge.